

ЛЕКАРИ ИЗ РУСКЕ ДИЈАСПОРЕ У СРБИЈИ

Др Стеван Литвињенко

Секција за историју медицине Српског лекарског друштва

*И најблеђе мастило је вредније од најбољег памћења.
Кинеска изрека*

Увод

Између четрдесет и педесет хиљада избеглица из Руске империје дошло је после 1919. године на тле бивше Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, населивши највећим делом територију данашње Србије. Млада држава је ове избеглице примила гостољубивије од било које земље Европе, и у оквиру својих могућности пружила им уточиште и потпору.

Долазак избеглица из Русије, међу којима се налазио велики број инжењера, професора, лекара, уметника, претворио се у широку и кадровски снажну „техничку помоћ“, што је значајно допринело развоју и унапређењу разних области културе, науке и уметности.

Највећи део избеглица транспортован је бродовима чија је одредишна лука била Мељине у Боки Которској. Одатле су, према плану Државне комисије за пријем и смештај руских избеглица, били распоређени у одређена унутрашњост земље. Међутим, разне околности, као материјална условљавања, административна одуговлачења, страх од ширења пегавог тифуса са оболелих на бродовима а понегде и невољност у западним крајевима Краљевине за пружање гостопримства руским избеглицама, учиниле су да далеко највећи број избеглица (близу 80%), а самим тим и лекара, буде смештен на територију Србије. Њиховом олакшаном прихвату у овом делу Краљевине допринели су свакако и благонаклоност проистекла из блискости култура, многоструких веза у прошлости као и саосећање за невоље припадника највећег православног народа.

У циљу изналажења што приближнијег броја придошлих руских лекара, приступило се широком истраживању података у разним периодичним публикацијама (статистички годишњаци, државни календари и алманаси, службени листови), персонални досијеи Министарства здравља и војске Краљевине Југославије, документација државних

архива Србије, Војно-историјског института, некролози, књиге и банке података гробаља, саопштења чланова породица и сарадника, сазнања из личних познанстава појединих лекара, заоставштина и разни непубликовани материјали.

Становништво и лекари у Србији после Првог светског рата

На дан 31. јануара 1921. године извршен је попис становништва Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. На основу резултата овог пописа сачињен је преглед у којем је приказан број становништва и лекара у грађанству, прилагођен за територију садашње републике Србије.

Лекарски кадар у Србији 1921. године

Број	Ужа Србија	Ужа Србија (без Београда)	Београд	Космет	Војводина	Србија (свега)
Становника	2.843.426	2.731.686	111.740	439.010	1.536.994	4.811.430
Лекара	282	124	158	10	301	593
Становника на 1 лекара (приближно)	10.000	20.000	700	44.000	5.000	8.000

Губитак готово половине лекарског кадра током ратова 1912-1918. неповољно се одразио на пружање здравствене заштите, нарочито сеоском становништву. Србија је у то време спадала у заостале и неразвијене земље са високом смртношћу одојчади и мале деце, великом распрострањеношћу туберкулозе и осталих заразних болести.

Долазак руских лекара

У таквим тешким приликама, у опустошену и економски уназађену земљу, са преполовљеним бројем ионако оскудног лекарског кадра, долази неколико стотина лекара из Русије, чинећи, стицајем околности, своју помоћ још вреднијом (*Bis dat qui cito dat!*). Већина ових лекара, по доласку са борбених попришта, располагала је завидним практичним искуством стеченим у раду санитарских јединица током Првог светског и грађанског рата.

После вишегодишњег истраживања сакупљено је 377 имена лекара који су по слому Руске царевине дошли на територију коју чини данашња Србија. Од тог броја 350 лекара је радило у грађанској здравственој служби а 27 у војном санитету.

Територијална распоређеност руских лекара-избеглица у грађанској служби у Србији

Ужа Србија (без Београда)	Београд	Космет	Војводина	Србија (без ближег одређења)	Србија (свега)
115	98	22	83	32	350

Као што се из прегледа види на Космету са доласком 22 лекара постојећи број грађанских лекара (10) утростручио, а на простору Србије, јужно од Саве и Дунава се скоро удвостручио.

О великој оскудици домаћег лекарског кадра у то време сведочи податак (изнесен у нишком листу „Напредак“ од 1. јуна 1921. године) да је др Лав Певзнер, руски емигрант-контрактуални лекар у Војној болници у Нишу, био „**једини хирург у нашој вароши**“. Тај податак наводи главни уредник листа Драгиша Цветковић (будући председник владе Краљевине Југославије). С друге стране Рајко Рувидић, пишући о стручном кадру Главне војне болнице у Београду с почетка 1922. године наводи да „...**у то време руски лекари чине целокупан кадар Унутрашњег одељења изузев шефа**“⁽³⁾.

У ужем делу Србије и на Космету, дисперзија руских лекара је била прилично равномерна. У ретко којем градском насељу се није нашао бар један руски лекар. У Војводини је највећи број руских лекара био лоциран у Панчеву, Вршцу и сеоским насељима јужног Баната.

Из биографских података руских лекара се може видети да их је било у око 170 локалитета у разним деловима Србије. Тако су радили у местима као што су Тутин, Сјеница, Липљан, Ораховац, Јањево, Злот, Србац, Штитар, Жагубица, Краљево Село, Тополчане, Витошевац, Руски Крстур, Јарково, Јасеново, Врачев Гај, Стојник, Венчане, Велика Лукања, Височка Ржана, као и многа друга, непозната чак и просечном грађанину Србије.

Треба истаћи да је две трећине лекара рођено после 1880. године односно у животном добу пуне радне активности.

Руски лекари према стручним профилима

Од 377 руских лекара у Србији, са општом праксом их је било 244 (65%), специјалиста 109 (29%) и стоматолога 24 (6%).

Нарочито значајан траг оставили су руски лекари опште праксе својим радом у здравственим станицама и амбулантама тзв. здравствених задруга у мањим местима и селима. Чланови здравствених задруга су имали обезбеђену здравствену заштиту која је обухватала лекарске

прегледе, јефтине лекове, помоћ при порођају, саветовалиште за труднице и мајке са малом децом, покретне зубне амбуланте, спровођење имунизација. Активност здравствених задруга је такође обухватала рад на здравственом просвећивању, организовање и спровођење акција на асанацији насеља и унапређењу хигијенских услова живота путем уређивања домаћинства и економских дворишта, изградњу нужника и др.

Руски лекари су до 1926. године, (када је дипломирала прва генерација лекара на Медицинском факултету у Београду), били, такорећи, једини лекари у овим задругама. Међу специјалистима су били највише заступљени хирурзи (19), затим дерматовенеролози (17), интернисти (18), гинеколози (13), педијатри (7), офтомолози (6) итд. Највећи број руских специјалиста у Србији (око две трећине) био је ангажован у цивилним и војним здравственим установама у Београду (Општа државна болница, Интерна клиника, диспанзери, Градски санитет, Војна болница, санаторијуми), што је био реалан одраз потреба нараслог становништва у престоници. Остали руски специјалисти су се запослили у амбулантно-поликлиничким и болничким установама варошких насеља широм Србије. У процени доприноса руског специјалистичког кадра здравству Србије, треба имати у виду да су становништву пружали одговарајућу специјалистичку помоћ, како они запослени у грађанској здравственој служби, тако и војни лекари, који су путем разних уговорних аранжмана пружали медицинске услуге из својих области и грађанству. Стоматолози су радили у већим и мањим градовима у амбулантно-поликлиничким установама или као лекари приватне праксе, односно и једно и друго. У Србији их је било 24, од којих је девет радило у Београду.

Руски лекари - универзитетски наставници

Међу руским избеглицама - лекарима приспелим у Србију налазило се и 16 наставника медицинских факултета. Нажалост, општи развојни ниво у земљи која им је пружила окриље, могућности за продужавање одговарајућих активности у жељеном обиму и условима, поготово на онаквим каквим су им стављале у изглед друге европске, знатно развијеније земље као и економски разлози, определили су изванредан број еминентних руских стручњака да неколико година по доласку прихвате понуђене позиве и отпутују у Париз, Праг, Берлин, Софију. Међу универзитетским професорима који су се определили да заувек остану у Србији, професор Александар Јосифович Игњатовски заузима свакако најзначајније место. У Београд је дошао са места професора на Катедри за унутрашње болести Универзитета у Варшави. Један је од оснивача Медицинског факултета у Београду, а 1921. године постављен је за редов-

ног професора тог факултета и управника Интерне клинике. По његовој идејној скици је изграђено здање поменуте клинике. Његово епохално откриће: изазивање експерименталне атеросклерозе код кунића храњених пуномасним млеком и жуманцетом јајета, највише је допринело да професор Игњатовски и данас представља најчешће цитирано име из Србије у светској медицинској литератури. Написао је капитално дело „Клиничка семиотика“.

Интерниста, професор Универзитета у Одеси, Алексеј Иванович Шчербеков, се по доласку у Краљевину СХС запослио у Министарству здравља као саветник за балнеологију, а постављен је за професора балнеологије на Медицинском факултету у Београду 1931. године. Бавио се опсежним истраживањима бања и климатских места у бившој Југославији, а о својим налазима објављивао је радове. Др Дмитриј Митрофановић Тихомиров по доласку у Београд 1920. године био је једно време асистент, затим доцент и нешто касније професор патолошке анатомије на Медицинском факултету у Београду. Др Никтополион Чернозубов, епидемиолог, је у периоду 1920-1943. радио у разним превентивним установама. Године 1946. постао је ванредни, а 1958. године редовни професор епидемиологије на Медицинском факултету у Београду. Написао је уџбеник „Општа епидемиологија“ који је користило низ генерација студентата медицине. Др Сергеј Константинович Рамзин, по доласку у Краљевину СХС асистент на катедри хигијене Харковског универзитета радио је на сузбијању маларије у Македонији, био управник Хигијенског завода у Шапцу, да би касније постао редовни професор хигијене на Војномедицинској академији у Београду. Његов уџбеник „Комунална хигијена“ остао је непревазиђен у тој области. Др Николај Васиљевич Крајински, неуропсихијатар, био је једно време професор загребачког универзитета, а затим је постављен за професора судске медицине на Правном факултету у Београду (1931-1941).

Здравствене установе Руског друштва Црвеног Крста

Руско друштво Црвеног Крста је такође од почетка организовало мрежу здравствених установа (амбуланте, болнице и зубарске ординације). У почетку су биле материјално збрињаване средствима Руског друштва Црвеног Крста. Одговарајући здравствени кадар је већ био обезбеђен пошто је у Краљевину стигао велики број лекара, фељшера (лекарских помоћника), медицинских сестара и осталог медицинског особља. Уз помоћ и у сарадњи са домаћим властима прве руске избегличке здравствене институције у Србији никле су већ у пролеће 1920. године. У Београду је у априлу 1920. године отворена Амбуланта Руског Црвеног Крста. Почела је рад са три лекара у једној просторији, да би се ускоро сместила у здање на три етаже у улици Краљице Марије бр.133

и прерасла у Поликлинику Руског Црвеног Крста, а већ крајем исте године у свом саставу је имала 7 лекара специјалиста, једног дентисту, медицинске сестре и хигијеничаре. Временом је домаће становништво почело све више да се обраћа Поликлиници за помоћ, те је тако медицинска заштита за незнатан износ обезбеђивана једнакоправно избеглицима, житељима Београда, па и онима из унутрашњости.

Године 1940. је радио 31 лекар специјалиста и одговарајући број осталог медицинског особља. Један од некадашњих пацијената Поликлинике РЦК, познати српски слависта Мила Стојнић, оставила је следећи запис: „... чекаонице Поликлинике биле су пријатне и никад препуне, јер су се посете заказивале. Поликлиника је имала лекаре свих специјалности, веома предане свом послу и изузетно хумане у односу према болесницима... као дијагностичари и лекари по животној вокацији а не само по свом образовању били су познати, веома цењени и омиљени“.

Први управник Поликлинике (тада Амбуланте) био је др Анатолиј Бенцелевич, а после његове смрти проф. Михаил Лапински, а од 1934. до укидања Поликлинике 1946. године био је др Александар Солонски, педијатар. Рад Амбуланте је првих година био обезбеђиван средствима Руског Црвеног Крста, касније је део трошкова покривала Државна комисија, да би установа од 1928. године прешла на самофинансирање.

Поликлиника није прекидала са радом и током ратних година 1941–1945. с тим што се број лекара постепено смањивао. Током борби за ослобођење Београда Поликлиника је од 15. октобра 1944. године радила као прихватна станица за рањене совјетске војнике, партизане и грађане.

Руска болница у Панчеву је почела са радом 10. марта 1920. године са три лекара у почетку и управником др Иваном Бјелоусовим, болница је располагала са два одељења: интерним и гинеколошким, да би ускоро и отворила и хируршко. Године 1930. болница је имала 110 постеља, 13 разних специјалиста, три операционе сале, лабораторију и кабинет за физиотерапију.

Кратко време после др Бјелоусова, управник је био инерниста др Владимир Вороњецки, а од 1927. године на челу болнице дошао је хирург, истакнути стручњак др Владимир Левитски. Болница је примала и домаће становништво, а квалитетом својих услуга стекла је високи стручни реноме, познат и ван граница Југославије.

Крајем 1940. године, поводом прославе двадесетогодишњице рада болнице, Краљевско намесништво је одликовало управника др Левитског орденом Југословенске круне, а лекаре др Александра Мандрусова, др Евгенија Данчакова, др Александру Гладилину и др Ивана Емељанова орденом Светог Саве, који су такође добиле главна сестра и једна бабица.

Руски лекари у војном санитару

Руски лекари су, такође, много учинили за ублажавање тешког стања у коме се нашао војни санитар после Првог светског рата. Они су путем уговора постајали контрактуални војни лекари. Од њих 27, пошто су стекли држављанство СХС, петнаесторица су постали активни официри, којима су временом поверене одговорне дужности у Војном санитару.

Лекар интерниста Главне војне болнице у Београду проф. Фјодор Вербицки је одликован Крстом милосрђа, др Евгениј Данчаков, офтамолог, орденом Белог Орла. Доц. др Сергеј Софотеров и др Николај Сичев, хирурзи, чланови мисије Црвеног Крста при Српској врховној команди у Првом српском рату, а затим војни лекари, одликовани су орденом Белог орла, Светог Саве и Крстом милосрђа а и носиоци су Албанске споменице.

Сви ови лекари, поред стручног, располагали су и завидним општим образовањем; сваки је осим руског, говорио најмање и француски језик.

Закључак

Може се поуздано закључити да су лекари-емигранти, приспели из Русије после 1919. године, својом бројношћу, стручним квалитетима и деловањем пружили огромни допринос унапређењу здравствене службе и развоју медицинске науке у Србији. Овакав допринос су одредиле у првом раду следеће чињенице:

- долазак руских лекара непосредно после Првог светског рата, у коме је Србија изгубила половину лекарског кадра;
- бројност лекарског избегличког корпуса, који је премашивао број домаћих лекара јужно од Саве и Дунава;
- високи постотак руских лекара у животном добу пуне радне активности (око 80% испод педесет година живота);
- широка географска дисперзија руских лекара по здравственим пунктовима Србије;
- повољан однос заступљености лекара опште праксе, стоматолога и специјалиста свих профила;
- завидан ниво стручног и општег образовања као и радне дисциплине код већине лекара.⁽⁵⁾

У народу Србије знатно израженије него у осталим деловима Краљевине СХС, били су испољавани благонаклоност и разумевање за невоље избеглица из Русије. Што више, то је био однос уважавања и наглашене емотивне везаности за „старијег брата“. За узврат, земљи, којој су рат и пегави тифус преполовили и онако оскудан лекарски кадар, управо у тим годинама пристигла помоћ у руским лекарима имала је непрочењиви значај.

Литература

1. Арсењев А. Руска интелигенција у Војводини: Културни, просветни и привредни оквири делатности. Руска емиграција у српској култури XX века. Зборник радова књига I, „Филолошки факултет у Београду“, Београд, 1994, стр 71-92
2. Savezni zavod za statistiku, Jugoslavija 1918-1988. Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. januara 1921. godine. „Državna štamparija“. Sarajevo, 1989.
3. Ruvidić R. Ruski lekari emigranti u vojnom sanitetu Jugoslavije između dva rata (1920-1940). Vojnosanitetski pregled 56 (6). Beograd, 1999, str. 677-682
4. Палибрк-Сукић Н. Руске избеглице у Панчеву 1919-1941. „Градска библиотека Панчево“, Панчево, 2005, стр. 25-35.
5. Литвињенко С.:Руски лекари у Србији и Црној Гори. Српско лекарско друштво, Београд, 2007.